Lausunto VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Suomen YK-liitto kiittää ulkoasiainvaliokuntaa valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittista selontekoa koskevasta kirjallisesta lausuntopyynnöstä.

Suomen YK-liiton tarkoituksena on valtakunnallisena keskusjärjestönä tehdä tunnetuksi Yhdistyneiden kansakuntien päämääriä ja periaatteita sekä tukea järjestön toimintaa ja siten edistää kansainvälistä yhteisymmärrystä ja kansojen rauhanomaista yhteistoimintaa. Keskeisenä tavoitteenamme on kestävän tulevaisuuden edistäminen yhteistyöllä ja vahvalla YK:lla ”Ketään ei jätetä” -periaatteen hengessä. YK-liiton vaikuttamistyön lähtökohtana on sääntöpohjaisen monenkeskisen yhteistyön ja globaalin solidaarisuuden vahvistaminen.

Viime syksynä eduskunnalle annettu ihmisoikeuspoliittinen selonteko on tasapainoinen ja kattava kokonaisuus ja sen avaama keskustelu ihmisoikeuksien edistämisestä tervetullutta. Tulosten aikaansaaminen edellyttää usein aikaa vievää asennemuutosta ja siksi toimeenpanon tulee olla johdonmukaista ja pitkäjänteistä niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen varmistaminen on ihmisoikeusajattelun ydinaluetta, minkä vuoksi yhdenvertaisuuden painottaminen selonteon poikkileikkaavana teemana on perusteltua ja tarpeellista.

LAUSUNNOSSA SUOMEN YK-LIITTO PAINOTTAA

- Kansalaisilla on oltava riittävästi tietoa kansainvälisistä ja alueellisista ihmisoikeussopimuksista sekä niiden toiminta- ja valitusmekanismeista.
- Suomen tulee ihmisoikeusneuvoston jäsenyyskaudella tukea sopimusjärjestelmää ja vahvistaa YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston taloudellisia toimintaedellytyksiä ja riippumattomuutta.
- Suomen tulee vahvistaa alkuperäiskansojen oikeuksien puolustamista* ja ihmisoikeusselonteossa huomioitua yhteyttä ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden ja ihmisoikeuksien välillä.
- Suomen tulee aktiivisesti tukea väärinkäytöksiä ja rikkomuksia paljastavien henkilöiden suoja- ja tukimekanismien kehittämistä.
- Suomen tulee edistää osallisuutta digitaalisissa ympäristöissä sekä toimia “ketään ei jätetä” -periaatteen mukaisesti varmistaen erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien oikeudet huomioiden moniperustaisen ja risteävän syrjinnän vaarassa olevat ryhmät**.
- Vihapuheen ja disinformaation vastaisen työn tulee olla Suomen agendalla ennaltaehkäisevänä ihmisoikeus- ja rauhantyönä.
- Suomen tulee säätää ihmisoikeuksia vahvistava yritysvastuulaki ja olla etujoukoissa mukana kehittämässä yritysvastuuta koskevaa ja huolellisuusvelvoitteen ympärille rakennettavaa kansainvälistä sääntelyä.
- Suomen ja Euroopan unionin tulee osallistua aktiivisesti sääntöpohjaista siirtolaisuutta koskeviin neuvotteluihin YK:ssa.

Suomi ihmisoikeusneuvostossa

Kaikki YK:n turvallisuusneuvoston viisi pysyvää jäsenmaata ovat Yhdysvaltain paluun jälkeen nyt myös YK:n ihmisoikeusneuvoston jäseniä. Kiina ja Venäjä ovat jo pitkään pyrkineet heikentämään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoittavuutta ja arvottamaan sopimuksia sen mukaan ovatko ne menneet läpi yksimielisesti vai **äänestettyinä. Suomen tulee ihmisoikeusneuvoston jäsenyyskaudella tukea sopimusjärjestelmää ja vahvistaa YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston taloudellisia toimintaedellytyksiä ja riippumattomuutta.**

Suomen YK-liitto pitää merkittävänä, että Suomi tukee vahvasti YK:n pääsihteerin *Call to action for Human Rights* -aloitetta ja sen toimeenpanoa erityisesti naisten oikeuksien ja kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien tukemiseksi sekä YK:n ihmisoikeustoiminnan rahoituksen lisäämiseksi.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR) osuus YK:n budjetissa ei vastaa ihmisoikeustoiminnan merkitystä maailmanjärjestön tehtäväkuvassa ja rahoitus on liikaa vapaa-ehtoisuuden varassa. Suomi on viime vuosina lisännyt tuntuvasti taloudellista tukea YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistolle. Vuonna 2021 tuemme OHCHR:n toimintaa yhteensä 8,61 miljoonalla eurolla. On tärkeää turvata Suomen asema suurimpien rahoittajien joukossa myös seuraavien vuosien aikana.

Kansalaisjärjestöjen ja alkuperäiskansojen osallistuminen sekä ihmisoikeuspuolustajien oikeuksien turvaaminen

Ihmisoikeuspuolustajien toiminta on keskeistä ihmisoikeusloukkausten paljastamisessa sekä ihmisoikeuksien puolustamisessa niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Erityisessä vaaravyöhykkeessä ovat ne toimijat, jotka näkyvästi puolustavat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, paljastavat poliittisia ja taloudellisia väärinkäytöksiä sekä esittävät kritiikkiä valtaapitäviä kohtaan.

Ihmisoikeuspuolustajat ja toimittajat työskentelevät usein henkensä uhalla kansalaisoikeuksien ja demokratian edistämiseksi sekä luonnon monimuotoisuuden ja puhtaan, terveellisen ja turvallisen ympäristön puolesta. YK-liitto pitää tärkeänä ihmisoikeusselonteossa huomioitua yhteyttä ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden ja ihmisoikeuksien välillä. Huomionarvoista on, että usein ympäristöihmisoikeuspuolustajat kuuluvat alkuperäiskansoihin.

Suomen YK-liitto pitää tärkeänä alkuperäiskansojen oikeuksien puolustamista ja toteutumisen varmistamista niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Alkuperäiskansojen osallistumismahdollisuuksia on vahvistettava sekä YK:n yleiskokouksessa että ihmisoikeusneuvostossa. **Alkuperäiskansoja edustaville elimille, kuten saamelaiskäräjille, tulisi mahdollistaa kansalaisjärjestöistä erillään oleva osallistumisoikeus YK:n kokouksiin asioissa, jotka koskevat heitä.**

YK-liitto pitää erittäin tärkeänä väärinkäytöksiä ja rikkomuksia paljastavien henkilöiden suoja- ja tukimekanismien kehittämistä. Vaikenemisen kulttuurin poistaminen ja toimintojen läpinäkyvyyden varmistaminen on edellytys instituutioiden luotettavuudelle. Whistleblower-mekanismeja tulee kehittää myös YK:n sisällä ja Suomen tulee toimia aktiivisesti niitä edistäen.

Suomen ulkopolitiikassa painopiste on EU:n ulkopuolella toimivien ihmisoikeuspuolustajien suojelemisessa. Ukrainan sodan sekä Euroopan muuttuneen turvallisuushorisontin myötä Suomen toimet ihmisoikeuspuolustajien, ihmisoikeusjärjestöjen ja toimittajien vapaan toiminnan tukemisessa niin EU:n sisä- kuin ulkopuolella ovat erittäin ajankohtaisia ja merkittäviä. Tukea tarvitaan myös kriittisten venäläisten kansalaisjärjestöjen ja riippumattoman median toiminnan mahdollistamiseksi. Sen lisäksi, että ihmisoikeuspuolustajia tulee suojella väkivallalta, on heidän sananvapauttaan ja osallistumisoikeuttaan suojeltava. Suomen tulee omalla esimerkillään sekä tuellaan turvata kansalaisyhteiskunnan liikkumatilaa myös digitaalisissa ympäristöissä.

Demokratia, oikeusvaltiokehitys sekä vapaa kansalaisyhteiskunta

Koronapandemiaa on käytetty monissa maissa haitallisesti tekosyynä perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiseen ja esimerkiksi kansalaisjärjestöjen toiminnan kaventamiseen. Kansalaisten aktiivisen osallistumisen ja kuulemisen muotoja tulee edelleen vahvistaa osana pandemian jälkeistä sosiaalista jälleenrakennusta. Suomen tulee tukea yhteistyön tiivistämistä kansalaisyhteiskunnan kanssa YK-prosesseissa ja tähän hyvän mahdollisuuden tarjoaa esimerkiksi Our Common Agenda –prosessi.

Kansalaisyhteiskunnan osallistumisen vahvistamisessa tulee huomioida myös osallisuus digitaalisissa ympäristöissä sekä toimia “ketään ei jätetä” -periaatteen mukaisesti varmistaen erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisryhmien oikeudet huomioiden moniperustaisen ja risteävän syrjinnän vaarassa olevat ryhmät**, sillä Suomessa etnisten vähemmistöjen syrjintä on edelleen yleistä. YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (UPR 2017) Suomi sai useita suosituksia rasismin, syrjinnän ja vihapuheen torjumiseksi.

Sananvapauden merkitys on mittava sekä perusoikeuksien toteutumisen että demokratian toimivuuden kannalta. **Disinformaation rooli rasismin ja väkivallan lietsonnassa sekä sotatoimien oikeutuksessa on hiljattain osoittautunut valitettavan vaikuttavaksi eikä sitä tule aliarvioida**. Panostus kansalaisten elinikäiseen oppimiseen, mukaan lukien kriittisen medialukutaidon ja sananvapauden ja vastuun kysymyksissä edistävät ihmisoikeuskasvatusta. **Vihapuheen ja disinformaation vastaisen työn tulee jatkossakin olla Suomen agendalla ennaltaehkäisevänä ihmisoikeus- ja rauhantyönä sekä kansallisesti että kansainvälisesti osana kehitysyhteistyötä.**

YK-liitto pitää tärkeänä rauhantyön vahvaa kytkemisestä ihmisoikeustoimiin. Riittävät resurssit tulee taata muun muassa YK:n päätöslauselmien 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus sekä 2250 Nuoret, rauha ja turvallisuus toimeenpanemiseksi.

Taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden vähentäminen sekä yritysvastuun kasvava rooli

Selonteossa kiinnitetään huomioita autoritäärisyyden nousuun ja oikeusvaltioperiaatteen uudenlaiseen kyseenalaistamiseen. Ukrainan sota on tuonut kaikkien tietoisuuteen autoritääristen johtajien, korruption ja talouden hankintaketjujen merkityksen epävakautta ja haitallisia riippuvuuksia luovina tekijöinä.

Työ yritysvastuun, läpinäkyvyyden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen eteen on myös rauhantyötä. Suomi on sitoutunut noudattamaan ja edistämään aktiivisesti YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden (2011) sekä OECD:n monikansallisille yrityksille annettujen toimintaohjeiden toimeenpanoa. Tätä työtä tulee vauhdittaa entisestään samoin kuin edistää Kansainvälisen työjärjestön (ILO) toimia ihmisarvoisen työn sekä vastuullisen liiketoiminnan alueilla. **Suomen tulee säätää ihmisoikeuksia vahvistava yritysvastuulaki ja olla etujoukoissa mukana kehittämässä ja vahvistamassa yritysvastuuta koskevaa ja huolellisuusvelvoitteen ympärille rakennettavaa kansainvälistä sääntelyä.**

Selonteossa huomioidaan Afrikan painoarvon vahvistuminen ulkopolitiikan kaikilla sektoreilla. Suomen Afrikka-strategiassa tavoitellaan poliittisten ja taloudellisten suhteiden syventämistä Afrikan maiden, Afrikan unionin ja muiden alueellisten organisaatioiden kanssa. YK-liitto painottaa, että demokratia-, ihmisoikeus- ja tasa-arvoteemojen tulee olla tiiviisti mukana vahvistuvassa yhteistyössä ja parhaiten tämä tapahtuu kansalaisyhteiskunnan tilan vahvistamisen kautta.

YK-liitto pitää tärkeänä Suomen pitkäaikaista sitoutumista naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen. Näille teemoille tarvitaan yhä kipeämmin aktiivisia puolustajia kansainvälisillä areenoilla. Autoritaarisuuden nousuun liittyy usein myös pyrkimys estää naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutuminen.

Koronapandemia on kohdellut erityisen rankasti naisia ja tyttöjä ja jo entuudestaan globaalina haasteena on naisistuva köyhyys ja hoivavastuiden kasaantuminen naisille läpi elämän. Ikäsyrjintä on usein myös sukupuolittunutta ja koskee työelämässä naisia. Yli 60-vuotiaiden määrän odotetaan nousevan 2,1 miljardiin vuoteen 2050 mennessä. YK:n yleiskokous hyväksyi 1991 ikääntyneitä henkilöitä koskevat periaatteet, jotka käsittelevät itsenäistä elämää, osallisuutta, hoivaa, itsensä toteuttamista ja ihmisarvoa. **Ikäihmisten oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisesti olisi laadittava erillinen sopimus ikäihmisten ihmisoikeuksista.**

Ilmaston ääri-ilmiöiden, köyhyyden, sotien ja konfliktien seurauksena muuttoliike ja ihmiskauppa on lisääntynyt. YK:ssa järjestetään toukokuussa turvallista ja sääntöpohjaista siirtolaisuutta koskevan siirtolaisuuskompaktin seurantakokous. Suomen ja Euroopan unionin tulee osallistua aktiivisesti sääntöpohjaista siirtolaisuutta koskeviin neuvotteluihin. Suomen YK-liitto painottaa selonteon linjausta siitä, että kaikessa kansallisessa ja EU:n toiminnassa on kunnioitettava kansainvälisen oikeuden velvoitteita sekä perus- ja ihmisoikeuksia. On tärkeää, että Suomi omalta osaltaan edistää haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ja erityisesti lapsen oikeuksien ja lapsen edun ensisijaisuuden toteutumista.

* Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn käynnistyminen on tärkeä, mutta vielä riittämätön askel alkuperäiskansojen oikeuksien toteutumisen suuntaan Suomessa. Työssä tulee kuunnella aidosti saamelaisia ja varmistaa asianosaisille raskaan prosessin vaatima riittävä psykososiaalinen tuki. Saamelaiskäräjälain uudistamista on edistettävä ihmisoikeuskomitean suositusten mukaisesti. Lisäksi on ratifioitava sekä pohjoismaiden saamelaissopimus että Kansainvälisen työjärjestön ILO:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva sopimus (ILO 169).

** vammaiset ihmiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, romanit, rodullistetut ihmiset, mataliin tuloluokkiin kuuluvat ihmiset, alkuperäisväestö